

„A bűneidnek kellős közepén! Qui es infidelis, sis condemnatus... ámen! És vessen ki a föld, amely majd eltemet! És ne léljék a csontjaid a nyugtokat a föld alatt... És bolyongj átkozottan, mint akit az Isten elhagyott... Amen és amén! — Ezt leírtam, aztán éjjel eszembe jutott, hogy hisz van is nekem egy egyházjogom valahol, — hátha abban megtalálom az átok szövegét... (Soha bele nem néztem még ebbe a könyvbe eleddig.) — S csakugyan a jegyzetek közt megtaláltam. S csakugyan megegyezett az én szöveggemmel, — csak épp a „condamnatus“ helyett „maledictus“-t kellett írnom. („Condamnatus“ — ez ostobaság is, a szenvedély siétsége diktálta, helytelen szó.) — Hasonlóképen: egy jó király nevére volt hamar szükségem. „Légy olyan dicső, mint“... no ki? — Írjuk le egyelőre: mint Konrád volt, a nagyszívű“. — Utána kellett nézнем, élt-e egyáltalán Henrik előtt ilyen uralkodó? — mivelhogy a történelemben semmi tanultságom sincs. — Csakugyan élt, csakugyan nagyszívű volt, a legnemesebb, legönzetlenebb lélek, — a német ifjúság mintaképe sokáig. — S minthogy minden így ment, — hogy nem tévedtem semmiben, hogy mindent rögtön megtaláltam, ami kellett, el is készültem három hét alatt. S azt hittem: no most olyasmit írtam, amit nem lehet meg nem érteni. De úgy látszik, a sors úgy akarta, hogy még több tanúságra tegyek szert. Voltak itt okos emberek is, akik úgy olvasták ezt a munkát, mintha kínai nyelven volna írva, nem értették, nem tudták, hova tegyék, — végül is azt kifogásolták: mért van az, hogy a királyt mindenki tegezi? Vagy azt mondták: „a történelemben a dolog másképp van!“ — Csak épp azt nem vették észre, hogy a dolog él, hogy lángol!... no nem baj. (Még szerencsém, hogy aránylag többen voltak, akik jól megértették.) Hiszen a „Boldogtalanok“-kal is nagy iskolát jártam én... és ezt az iskolát, úgy látszik, ki kell járni, végig kell járni egészen. — Nem baj.“

BUDAY GYÖRGY — A SZINPADTERVEZŐ

HAZY ALBERT

1. A naturalista színpad a valóságot utánozta, a lehetőséghez képest a valóságnak megfelelő anyaggal. Az utána következő stilizáló törekvések a különböző képzőművészeti stílusok törvényeit követték és élő festmény hatását próbálták kiváltani. A mai színpad játéktér az akció számára, a díszletelemek pedig szerves részei a színjátéknak és világnézeti állásfoglalást reprezentálnak. A mai színpadtervező nem másol, nem ábrázol, nemcsak stilizál, hanem épít és meggyőz. A mai színpad elemei nem a mindennapi élet esetleges és véletlen egymásmellettségében kerülnek a néző szemébe, hanem a színjáték és a kifejezendő tartalom törvényei szerint. Időben és térben egymástól távol eső tárgyak állanak új egységbe. A szín, a fény nem ámít, nem ébreszt hamis illúziókat, hanem atmoszférát teremt a színészi játék köré. A vonalak rendje és ritmusa a tervező véleményét és magatartását fejezi ki és a nézőt szinte észrevétlenül befolyásolja. A mai színpad a tér művészete, a mai díszlet

a színjáték egészében megnyilatkozó mondanivaló egyik közlési eszköze.

2. Buday György sohasem tartozott a Cocteau által festő-vadászoknak nevezett művészek közé. Ezek mint vadász a vad után, reggel elindulnak a képzőművészeti élmény keresésére, hogy a szép tájat, alakot, tárgyat rabul ejtsék, papíron vagy vásznon megörökítsék. Buday nem pillanatnyi élményeit fejezi ki grafikáiban, fametszeteiben. Hosszú időn keresztül figyeli az élet lüktető folyamatait, kutatja a történések belső törvényszerűségeit. Fölismer, meggyőződik, magáévá teszi, ítél és rendszerez: állást foglal a világ jelenségeivel szemben. A fekete-fehér képelemekből szigorú törvényszerűséggel megkomponált alkotásai erről a kialakult állásfoglalásról vallanak a kiválasztott témákon keresztül. Minden művében a mai élet burkolt ellentéteit világosan látó, mélyen átérző és bátran leleplező alkotó beszél a kor nyelvén. A megragadott témában az aktív élet- és társadalomalakító művész fölgyülemlett mondanivalója sűrűsödik. A Boldogasszony búcsúja tragikus képsorozatan így tör keresztül a vallásos megnyugvásba menekülő alföldi nép minden nyomorúsága. Az Arany-balladák látomásai a mai sors jelképeivé hevítődnek. A nyírségi és a székely balladák a magyarság lekötött energiáiról, szabadság utáni vágyáról, a szebb és igazabb életért való viaskodásáról kiáltoznak. A chimérák keserűen groteszk, szatirikus képsorozata a hanyatló polgári társadalom embertípusainak igazi arcát mutatja meg. Buday a könyvművészet útján közli mondanivalóját közönségével. Nem a Tarde által foule-nak nevezett, egyhelyen, egyszerre és együtt érzékelő tömeghez szól, hanem a kor láthatatlan szálaival egybefűzött, könyvforgató egyénekből álló publichez, a közösséghez.

3. Buday György, a könyvlapok, a határolt sík művésze 1931-ben a korszerű színpadtervező téralkotó, atmoszfératermelő és világnézetközölő tevékenységével bővíti működési területét. Első színpadképsorozata¹ tulajdonképpen nagyszabású formanyelv-kereső kísérlet, amellyel azonban már új és eredeti megoldásig jut el. A mai színpadtervezés hármaskövetelményéből, a világnézetközlést már kialakult, kész eszközökkel valósítja meg. Az atmoszféra-teremtést a kifejezendő érzéstartalom követelményei alapján összeválogatott színskála valóságtól eltérő alkalmazásával oldja meg. A téralkotásban még bátortalan, a színpadkép elemeit inkább a síkkompozíció törvényei szerint rendezi el. Következő tervezésében² már legyűrte a kezdet nehézségeit és teljesen anyagszerű elemekből, puritán térszínpadot épít. A játékeret három színpadrészre osztja. Két színpadrészt egymás fölé helyez, a harmadik az építményelőtti terület. Néhány szellemes díszletjelzés és egy jelképes, szatirikus háttérfüggöny, ennyit használ föl az acélszürke emelvényeken kívül a színpad bedíszítésére. A színhasználatban is egy lépéssel tovább halad. A színes síkot már mint fényfelfogó területet is alkalmazza és ezáltal elősegíti a színpadi világítás variációs lehetőségeit. Harmadik

¹ Berczeli: A lángész. 1931. Rendező: Hont Ferenc. Szegedi Színház.

² Hasenclever: Talpig úriember. 1933. Rendező u. a. Szegedi Színház.

tervezésében³ már a fényhatások alkalmazását, a fény és árnyék játékának fokozását tudatosan érvényesíti a színpadkép megalkotásában. Fametszeteinek fehér-fekete megoldásait ekkor viszi át a színpadra, ahol ezzel eredeti térképező és atmoszféra-teremtő megoldások lehetőségeit nyitja meg.

4. Aránylag rövid idő alatt — 1933 nyarán — érkezik el Buday a síkművészettel legellentétebb területre, a szabadtéri színpad tervezéséhez.⁴ A földadat megoldásában egészen újszerűen párosítja grafikai tudását és a térszínpadalkotás időközben megszerzett tapasztalatait. A vetített díszletkép síkelemeit és a szabadtéri színpad plasztikus tárgyait művészi egységbe foglalja. Nyolcsikú színpadot tervez, amelyet a templom bejárata elé gördíthető vetítővászon zár le. A plasztikus tárgyak nem csupán a helyet és a kort érzékeltetik, hanem mondanivalót közölnek, értelmeznek is. (A Pharaót a rabszolgáktól elválasztó fantasztikus lánc vagy a Falanszter börtönrácsolata.) A vetített képek színes víziói, amellyel, hogy színnel, vonallal korhangulatot szuggeráltak, a mai történelmi szemlélet szempontjából érthetővé tették a cselekmény háttérét és a nézőben aktuális asszociációkat ébresztettek. A monumentális díszletképek tömör egyszerűségében és a hangsúlyok helyes elosztásában Buday megtalálta a tömeghatás kiváltásának legcélravezetőbb módozatait. A díszlet illusztratív segédeszköz szerepe megszűnt. A színpadkép a maga formanyelvén tolmácsolja a műalkotás egészében megnyilvánuló mondanivaló ráeső részét. A színjáték tényezőinek ez az együttes hatása azonban csak akkor jöhet létre, ha a színpad műalkotói azonos világnézetet vallanak. Az azonos világnézeti társakkal, a Szegedi Fiatalok közösségével való együttes munkának kedvező föltételei segítették elő Buday György színpadtervező művészetének is gyors és eredményes kibontakozását.

5. Buday György grafikáiban és fametszeteiben új tartalommal telítődnek, új értelmet nyernék a népművészet elemei. A korszerű magyar színpadművészet megteremtésének útja a népi elemekkel való gazdagodáson át vezet. A népművészet elemeit a színpadképben eddig csak külsőséges módon, dekoratív célokra használták föl. A színpadtervezés művészetének még nem született meg az a korszerű formája, amelyben a színjáték legfejlettebb kifejező eszközeivel párosult népi elemeken keresztül a magyar dolgozó nép szemlélete és törekvése nyilatkozik meg. A korszerű magyar színjáték kialakulásának egyik legaktuálisabb földadata a dolgozó nép világszemléletét új értelmű népi formákkal kifejező színpadtervezés megteremtése. És e földadat megvalósítására az elhivatott mai magyar művész: Buday György, a színpadtervező.

³ Karinthy: Lepketánc. 1933. Rendező u. a. Szegedi Színház.

⁴ Madách: Az ember tragédiája. Rendező u. a. Szegedi Dóm-tér.